

Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk*

Business Ethics and Social Responsibility

Coşkun Can Aktan**

Özet: İş ahlakı, mal ve hizmetlerin üretim ve tüketim sürecinde tarafların haklarını ve yükümlülüklerini düzenleyen bir çerçevedir. Şüphesiz tüm birey ve kurumların içinde yaşadığı çevreye karşı ödev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Örneğin, bir işletmenin kendi çalışanlarına, pay sahiplerine, ortaklarına olduğu kadar devlet, doğa, toplum ve benzerlerinden oluşan dış çevresine karşı da sorumlulukları bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle iş ahlakı, sosyal sorumluluğu da içeren bir anlam taşır. Doğruluk ve dürüstlük, sözünde durma vs. klasik ticaret ahlakının temelidir ve bu ahlaki ilkeler şüphesiz tüm meslekler için de geçerlidir. Bu çalışmada meslek ahlakı ve sosyal sorumluluk ahlakı öncelikle "iş" genel başlığı altında ele alınmakta, ardından akademik ahlak, medya ahlakı, sosyal sorumluluk ve çevre ahlakı bağlamında konu özelleştirilerek irdelenmektedir. Bu çerçevede genel olarak meslek ahlakı alanında ve örnek olarak incelenen çeşitli mesleklerde ahlaka uygun olmayan davranış ve eylemler özetlenmiş, meslek ahlakının tesis edilmesine yönelik çözüm önerileri ele alınmıştır.

Abstract: Business ethics implies the rights and wrongs in the process of production and consumption of goods and services. Surely, all of the individuals and institutions have duties and responsibilities for the environments in which they exist. For instance, a company has responsibilities toward external environments (state, environment, society etc.) as much as its own workers, stakeholders, partners. In essence, social responsibility is a necessity of business ethics. In other terms, business ethics covers social responsibility. Honesty and trustworthiness etc. are the foundation of conventional business ethics and valid for all professions. In present study, business ethics and social responsibility are considered under the general title of "business", then, it is focused on business ethics, academic ethics, media ethics and social responsibility and environmental ethics.

* Bu makale iş ahlakı alanında çalışmaları ile tanınan Coşkun Can Aktan tarafından dergimizin daveti üzerine kaleme alınmış olup hakem sürecinden bağımsız tutulmuştur. (Editör)

** Dr., Kamu maliyesi alanında profesördür. Araştırma ve uzmanlık alanları arasında kamu ekonomisi, kamu tercihi, anayasal iktisat, özelleştirme, politik iktisat, siyasal ahlak yer almaktadır.

İletişim: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dokuzçesmeler Kampüsü, Buca, 35160, İzmir. Ş ccan.aktan@deu.edu.tr Ş (+90 232) 420 4180

Giriş

“Bunyan’ın ‘Hac Yolunda’ kitabında elinde tırmıkla do-laşan adamı hatırlarsınız; hani elinde balçık tırmığı, hep aşağı bakmak zorunda kalan adam... Tırmık yerine gök-lerden bir taç sunulur ama o, ne başını kaldırıp göğe ba-kabilir ne de kendisine sunulan tacı görebilir; tek yapı-bildiği, başını yerden kaldırmadan balçıkları temizleme-ye devam etmektir.

‘Hac Yolunda’ kitabındaki o ‘çamur tarayan adam’, kafa-sı ruhani değil dünyevi şeylere takılıp kalmış insan ola-rak yaratılmıştır. Aynı zamanda da bu dünyada ulvi şey-lere hiç aldırış etmeden yaşayan, büyük bir kararlılıkla gözünü bayağı ve aşağılık şeylere dikmiş insanları ör-neklemektedir. Neyin bayağı ve aşağılık olmadığını gör-mekten asla çekinmememiz gerekiyor şimdi. Yer pislik dolu ve balçık tırmığıyla temizlenmesi lazım ve de bu hizmetin, yerine getirilebilecek diğer hizmetlerden daha gerekli olduğu zamanlar ve yerler vardır. Ancak başka hiç bir şey yapmayan; elinde tırmıkla marifetlerini gös-termekten başka hiç bir şey düşünmeyen, konuşmayan ya da yazmayan insan, topluma katkıda bulunmak, iyili-ği teşvik etmek şöyle dursun hızla en tehlikeli kötülük güçlerinden biri hâline gelir.

Sefilce rahatlık doktrinini değil ‘zahmetli hayat doktri-ni’ni öğütlemek istiyorum; meşakkat ve emekle çalışma ve mücadeleyle dolu bir hayatı vaz etmek istiyorum ben; en yüce başarının, tek arzusu huzur içinde, zahmetsiz bir hayat sürmek olan insana değil tehlike karşısında, güçlükler karşısında ya da acı dolu çabalardan yılmayan insana ait olduğunu; en görkemli zaferlerin bunların üs-tüne kurulacağını vaz etmek istiyorum.”

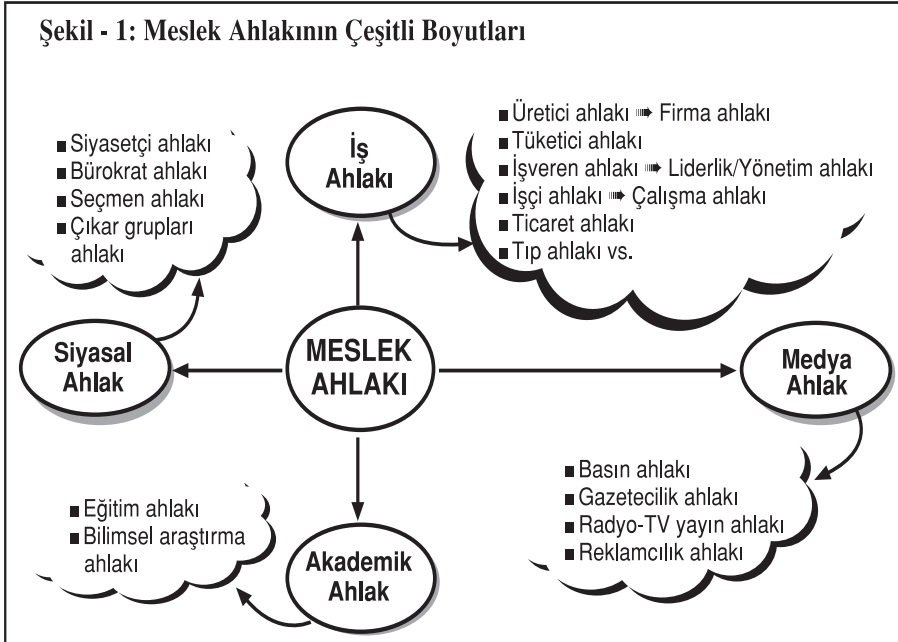
Theodore Roosevelt

Eski çağlarda ekonomi denildiğinde bundan, sadece bir ya da birkaç mes-lekten ibaret olan iktisadi faaliyetler anlaşılırdı. Ticaret bilindiği üzere en eski mesleklerin başında gelmektedir. Yazılı kutsal din kitaplarına bakıldı-ğında ticaretin belirli ahlaki ilkeler ve kurallar içerisinde yapılması gerek-tiği önemle vurgulanmıştır. “Ticaret ahlakı” bu anlamda meslek ahlakının bilinen en eski türüdür.

Günümüzde ekonomik faaliyetlerin hacmi –ticaretin ötesinde– oldukça genişlemiştir ve içinde sayısız meslek barındırmaktadır. Her meslek için

ortak bazı ahlaki ilkeler söz konusu olmakla birlikte farklı mesleklerin kendine özgü başka ahlaki ilkeleri de bulunmaktadır. Örneğin doğruluk ve dürüstlük, sözünde durma vs. klasik ticaret ahlakının temelidir ve bu ahlaki ilkeler şüphesiz tüm meslekler için de geçerlidir. Ancak bunun dışında bir öğretmenin, doktorun, hâkimin, avukatın, gazetecinin, politikacının mesleklerini icra ederken uymaları gereken ya da uymaları beklenen başka ahlaki ilkeler de bulunmaktadır. Bunun dışında her mesleğin ya da her meslek sahibinin kendi içinde yaşadığı iç çevreye (organizasyona) karşı sorumlulukları olduğu kadar yaşadığı çevrenin dışına karşı da sorumlulukları bulunmaktadır. En başta insanların ve kurumların yaşadıkları “habitat”a (doğal yaşam ortamı) karşı önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Doğayı korumak, çevreyi kirletmemek, özürlü insanlara saygı ve ilgi göstermek, toplumsal sorunlara karşı duyarsız kalmamak vs. sosyal sorumluluklara sadece birkaç örnek teşkil etmektedir.

Bu çalışmada meslek ahlakı ve sosyal sorumluluk ahlakı incelenmektedir. Açıklamalarımızda meslekler esas alınarak başlıca şu dört ahlak alanı incelenmektedir: (1) İş ahlakı, (2) Akademik ahlak (3) Medya ahlakı, (4) Sosyal sorumluluk ve çevre ahlakı. Şüphesiz bu sayılan mesleklerin de alt meslek alanları bulunmaktadır (bk. Şekil 1).

İş Ahlakı

“Bakkallar: Malın iyisini, fenasını ayırarak sata, terazileri çok doğru ola, eksik tartıp satan bakkalların hakkından geline.

Oduncular: Odunun boyu deve yükü olursa dört, katır yükü olursa altı karış ola ve yük devenin ve katırın taşıyabileceği kararda ola, eksik olmaya.

Terziler: Dikişlerini sıkı dike ve esvabı vaat ettikleri günde yetiştire, ziyade iş alıp gününde yetiştirmeyenler hazır edile.

Ekmekçiler-Çörekçiler: Ekmekçinin, çörekçinin çöreği çiğ, kara ekşi ve noksan olmaya.”

Kanunname-i İhtisab-ı Bursa, 1502.

Bir mandıracının ya da sokakta süt satan kimsenin sattığı süte su karıştırarak satması doğru mudur? Aldığımız bir kilo elma ya da portakalı eksik tartan manavın bu davranışı doğru mudur? Pazarda “Seçmece yok.” deyip çürük domatesleri düzgün domateslerle birlikte tartıp satmak ne kadar doğru bir davranıştır? Sattığı ayıplı malı daha sonra “Satılan mal değiştirilmez.” deyip değiştirmek istemeyen mağaza sahibinin bu davranışı doğru mudur? Bir zengin iş adamının emekli bir generali ya da emekli tanınmış bir eski bürokratı “Ankara temsilcisi” diye atayıp başkentte hükümet ve bürokraside işlerini takip ettirmesi –örneğin, devletten teşvik elde edilmesi yönünde lobicilik yapması– ahlaki bir davranış mıdır? Bir iş adamının bir milletvekiline gizliden maaş bağlayarak parlamentoda “kanun simsarlığı” yaptırması doğru bir davranış mıdır? Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Tüm bu örneklerin iş ahlakı ile ilgili olduğuna şüphe yoktur.

İş ahlakı, iş dünyasındaki mal ve hizmet üretim ve tüketim sürecindeki doğrular ve yanlışları ifade eder. Neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusu ahlaki bir konudur. İş dünyasında doğru davranışlar ve eylemler olacağı gibi yanlış davranışlar ve eylemler de bulunmaktadır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere iş ahlakı, iş dünyasındaki doğru ve yanlışları ifade eder.

“İş ahlakı” genellikle özel teşebbüslerin mal ve hizmet üretiminde ve satışında ahlaki davranmalarının önemi üzerinde durmaktadır. İş ahlakı aynı zamanda *şirket ahlakı*, *firma ahlakı*, *işletme ahlakı*, *ticaret ahlakı* vs. adlar ile de tanımlanmaktadır. Şüphesiz *esnaf ahlakı*, *üretici ahlakı*, *işveren ahlakı* vb. tanımlamaları da iş ahlakı içerisinde değerlendirmek mümkündür.

İş ahlakı kavramı ile “sosyal sorumluluk” kavramı arasında da yakın ilişki bulunmaktadır. Şüphesiz tüm birey ve kurumların içinde yaşadığı çevreye karşı ödev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Örneğin, bir işletmenin kendi çalışanlarına, pay sahiplerine, ortaklarına olduğu kadar dış çevreye (devlete, doğaya ve çevreye, topluma vs.) karşı da sorumlulukları bulunmaktadır. Sosyal sorumluluk, esasen iş ahlakının bir gereğidir. Bir başka ifadeyle iş ahlakı, sosyal sorumluluğu da içeren bir anlam taşır. Bir işletme sahibinin doğru ve dürüst olması, sözünde durması, üretimde ve satış aşamalarında hileli yollara başvurmaması takdir edilmesi gereken ahlaki davranışlardır. Ancak işletmenin üretim yaparken gerek iç gerekse dış çevreye karşı ödev ve sorumluluklarının bilincinde olması gerekir.

Bu açıklamalarımız çerçevesinde bir işletmenin başlıca sorumluluk alanlarını şu şekilde sıralayabiliriz: (bk. Şekil 2)

- Çalışanlara karşı sorumluluk,
- Müşterilere (tüketicilere) yönelik sorumluluk,
- Hissedarlara yönelik sorumluluk,
- Doğaya ve çevreye karşı sorumluluk,
- Devlete karşı sorumluluk,
- Tedarikçilere karşı sorumluluk,
- Rakiplere yönelik sorumluluk,
- Topluma karşı sorumluluk.

Önemle belirtelim ki iş ahlakı ile –özellikle– dış çevreye karşı sosyal sorumluluk kavramı bazen çatışır ve birbirleri ile uyuşmayabilir. Bir özel işletmenin asıl amacı kâr sağlamaktır. Bu bakımdan işletmenin, kârını maksimize edecek kararlarda bulunması rasyonel bir tercihtir. Örneğin, işletmenin kârını maksimize etmek için çalışanlara daha az ücret ödemek istemesi rasyonellik açısından doğru bir karar ve tercih olmakla birlikte “ahlakî” açıdan ve aynı zamanda “işletmenin uzun dönem kârlılığı ve verimliliği” açısından doğru olmayabilir. Bir işletmenin kârını maksimize etmek için sigortasız işçi çalıştırması ya da asgari ücretin altında işçi çalıştırması hiç şüphe yok ki iş ahlakı ile bağdaşmayan davranışlardır. Öte yandan çalışanlarına daha fazla ücret ve sosyal imkânlar sağlayan şirketlerde ilk bakışta bunun işletme için bir maliyet olduğu söylenebilir. Oysa madalyonun bir de öteki yüzü vardır. İşletmenin çalışanlarına değer vermesi hâlinde çalışanların işletmeye daha fazla katkıda bulunmak için gayret edecekleri söylenebilir.

Özetle organizasyon içi sosyal sorumluluk ile işletmenin kârlılığı ve verimliliği arasında iki yönlü bir ilişki mevcuttur. Organizasyon dışı sorumluluk (topluma, devlete ve doğaya karşı sorumluluk) ise organizasyon amacı ile daha fazla çatışır. Daha açık söylemek gerekirse doğaya ve çevreye verilen zararların tazmin edilmesi, toplumda gelir düzeyi düşük olan kesimlere sosyal yardımlarda bulunulması vs. organizasyonun maliyetlerini artırır ya da net kârının azalması sonucunu doğurur. Ancak önemle belirtilmelidir ki organizasyonun asıl amacı ile çatışsa da sosyal sorumluluk ahlakî iş ahlakının önemli ve ayrılmaz bir parçasıdır.

İş Ahlakına Uygun Olmayan Davranışlar

İş ahlakı konusunu daha iyi anlamak için iş ahlakına uygun olmayan davranış ve eylemler konusunda daha fazla örnek verilmesinde yarar vardır. İş ahlakına uygun olmayan davranışları başlıca şu yönlerden sınıflandırmak mümkündür:

Firma açısından iş ahlakına uygun olmayan davranışlar:

- Vergi kaçırmak,
- Sigortasız işçi çalıştırmak,
- Asgari ücretin altında işçi çalıştırmak,
- Tüketici haklarını ihlal etmek
- Haksız rekabet ortamı yaratmak,

- Rakip firmalar hakkında negatif reklam yapmak,
- Aldatıcı-yanıltıcı reklam yapmak,
- Haksız fiyatlandırma yapmak,
- Tekelleşme eğilimlerine yönelmek,
- Şirket satın alımında hissedarların ve çalışanların haklarını gözetmemek,
- Haksız ücretlendirme yapmak,
- Doğaya ve çevreye karşı saygılı davranmamak,
- İşçi güvenliğini önemsememek ve bu konuda gerekli önlemleri almamak,
- İnsan sağlığına uygun olmayan ürünler piyasaya sunmak,
- Kaçakçılık (örneğin sigara, altın, tarihî eser vb.) yapmak,
- Düşük ayarlı altın hırsızlığı yapmak,
- Döviz, Türk parası, çek ve hisse senedi sahteciliği ve dolandırıcılığı yapmak,
- Tefecilik yapmak,
- Sahte fatura ya da para, pul, abonman bileti vb. belge basmak ve kullanmak,
- İşçi simsarlığı yapmak,
- vs.

Lider açısından iş ahlakına uygun olmayan davranışlar:

- Hediye vermek,
- Çalışanlara değer vermemek,
- Çalışanları özel işlerinde kullanmak,
- Çalışanlara adil ve hakça davranmamak,
- Bilgi sızdırmak,
- Kayıtlarda ve belgelerde tahrifat yapmak,
- “Kanun simsarları” kiralayıp lobicilik yaptırmak,
- Politikacı ve bürokratlara çıkar temin ederek firma adına çıkar ve kazanç elde etmek,
- vs.

Profesyonel Yöneticiler açısından iş ahlakına uygun olmayan davranışlar:

- Gereksiz ve aşırı harcama yapmak,
- Sahte belgelerle işletmeden fazla para çekmek,
- Sahte belgelerle gideri fazla göstermek,
- Çıkar temini için nüfuzu olan kimselere hediye vermek,
- Bilgi sızdırmak,
- Kayıtlarda ve belgelerde tahrifat yapmak,
- Satın alım ve hizmet ifasında şahsi çıkar temin etmek,
- Satın alımda firma kayırmak,
- Performans değerlendirmede adil olmamak,
- İşletme ile alakalı olmayan özel telefon görüşmeleri yapmak,
- Özel masraflarını şirkete yüklemek,
- vs.

İşçi açısından iş ahlakına uygun olmayan davranışlar:

- İşletmenin araç, gereç ve malzemelerini özel olarak kullanmak,
- İşin yapılma süresini gereksiz yere uzatmak,
- Gizli bilgileri sızdırmak,
- Kayıtlarda ve belgelerde tahrifat yapmak,
- Çalışma saatleri içinde özel işler yapmak,
- İzin suiistimalinde bulunmak,
- Görevi ihmal etmek,
- Müşteriye kötü davranmak,
- İşe geç gelmek,
- İşten erken ayrılmak,
- Hatayı gizlemek,
- Patrona hediye vermek,
- vs.

İş Ahlakının Tesis İçin Çözüm Önerileri

İş ahlakı nasıl tesis edilebilir? Mal ve hizmet üreten işletmelerin, bu işletme sahip ve yöneticilerinin, çalışanlarının ahlaki davranış ve eylemlerde bulunmasını sağlamak için ne yapılmalıdır?

En başta şu hususu belirtmekte yarar bulunmaktadır. İş ahlakı, birey, aile ve toplum ahlakından bağımsız değildir. Her birey bir aile içerisinde yetişir. Aileden terbiye alır. Bunun yanı sıra okullarda ahlak konusunda eğitim verilir. Dolayısıyla bireyin ahlaklı olmasında aile ve eğitim kurumlarının çok önemli yeri vardır.

Buradan hareketle iş ahlakının tesis edilmesi için en başta aile içi eğitim ve terbiyenin ve aynı zamanda okullarda verilen eğitimin son derece önemli olduğu söylenebilir. Peki, eğitim iş ahlakına uygun davranış ve eylemler için yeterli olur mu? Bu konuda insanoğlunun tabiatı (fıtrata) unsurunu ihmal etmemek gerekir. İnsan, “iyi” yanları olduğu kadar “kötü” yanları da olan bir yaratıktır. Her yönüyle “iyi” olan, yanlış yapmayan bir kimse “insan” değil olsa olsa “melek” olarak adlandırılabilir. İşte bu nedenledir ki iş ahlakının tesis edilmesi için eğitim dışında –fakat eğitimin önemini ihmal etmeden– başkaca önlemler de almak gerekir. Bu konuda alınması gereken tedbirler şu şekilde özetlenebilir:

- İşletmede iş ahlakı konusunda yazılı ahlak kuralları ve kodları oluşturulmalıdır.
- Organizasyon, iş ahlakı konusunda “ahlak standartları” tespit etmeli ve bu standartlara uygun hareket etmelidir.
- Lider ve üst yönetimin organizasyon çalışanlarına örnek olacak şekilde ahlaki davranış ve eylemlerde bulunması gereklidir.
- Lider ve üst yönetimin organizasyonda iş ahlakının tesis edilmesi konusunda kararlı ve inançlı olmaları gerekir.
- Organizasyonda üst yönetim tarafından iş ahlakı konusundaki çalışmalarını izlemek üzere bir “ahlak kurulu” oluşturulmalıdır.
- Organizasyonda “ahlak kültürü”nün uzun dönemli olarak kurumsallaşması gereklidir.
- Organizasyonda iş ahlakına yönelik davranış ve eylemler takdir görmeli ve ödüllendirilmeli; buna karşın iş ahlakına uygun olmayan davranışlar kınanmalı, gerekirse cezalandırılmalıdır.
- Organizasyonda ahlak konusuna önem verildiği açık olarak hissettirilmelidir (örneğin, organizasyonda iş ahlakına yönelik afiş ve sloganlar asılmalıdır.).
- İş ahlakı konusunda çalışanlara sürekli eğitim sağlanmalıdır.
- İş ahlakına yönelik hukuksal düzenlemeler (örneğin, vergi kaçaklığı ile

mücadele programı, kaçak işçi çalıştırma ile mücadele, haksız rekabet ile mücadele, tüketici koruma, vs.) yapılmalıdır.

- İş ahlakına yönelik bazı resmî kurumlar (rekabet kurulu, tüketici koruma kurumu vs.) oluşturulmalıdır.
- İş ahlakının kurumsallaştırılmasında özel sektör kuruluşları bir araya gelerek gönüllü bir organizasyon oluşturmalıdır.

Akademik Ahlak

Ahlak konusunda eğitimin son derece önemli olduğu her fırsatta tekrarlanmaktadır. Ancak eğitim-öğretim ve araştırma kurumlarının ve bu kurumlarda çalışan kimselerin de ahlaki davranış ve eylemlerde bulunmaları son derece önem taşımaktadır. Konu “akademik ahlak” başlığı altında incelenebilir.

Akademik ahlak, tüm eğitim-öğretim ve araştırma kurumlarında ahlaka uygun olması gereken davranış ve eylemleri ifade eden bir kavram olarak düşünülebilir. Akademik ahlak başlıca şu alanları kapsamaktadır:

- Eğitim ahlakı,
- Bilimsel araştırma ahlakı,
- Öğrenci ahlakı,
- Öğretmen ahlakı,
- Araştırmacı ahlakı.

Akademik ahlaka uygun olmayan davranışlardan bazı örnekler vererek konu açıklanabilir.

Eğitim ahlakına uygun olmayan davranışlar:

- Derslere gereken özenin gösterilmemesi,
- Derslerin zamanından önce bitirilmesi,
- Derslerde dersin içeriği ile alakalı olmayan konuların anlatılması ve zamanın israf edilmesi,
- Ders programları yapılırken “öğrenciye yarar”dan ziyade birtakım çıkarlardan hareketle (örneğin, ek ders ücreti alma vs.) karar alınması,
- Okutulacak ders kitabı hakkında öğrenciye sağlayacağı yarardan ziyade birtakım çıkarlardan hareketle (örneğin, ders kitabını satarak para kazanma vs.) karar alınması,

- Hocanın kendi sorumlu olduğu derse girmemesi ve önemli bir mazereti olmaksızın yerine başkasını göndermesi,
- Derste öğrenciye sadece bilgilerin yazdırılması ve konunun anlatılmaması,
- Öğrencileri küçük düşürücü ve onlara hakaret edici davranış ve eylemlerde bulunulması,
- Sınav kâğıtlarının okunmadan değerlendirilmesi,
- Sınavlarda kayırmacılık yapılması,
- vs.

Bilim ahlakına uygun olmayan davranışlar:

- Mesleğe girişte liyakat yerine kayırmacılığın hâkim olması,
- Bilim adamı olarak yetiştirilmek üzere açılan sınavlarda “tezgâh jüriler” oluşturulması ve sınavların bu jüriler kanalıyla yapılması,
- Bilimsel araştırma ahlakına uygun olmayacak şekilde (fikir hırsızlığı, kaynak ve dipnot göstermeksizin alıntı vs.) araştırma yapılması,
- vs.

Öğrenci ahlakına uygun olmayan davranışlar

- Derste kopya çekilmesi,
- Bir başka öğrenci yerine sınava girilmesi,
- Başkası tarafından yazılmış olan çalışmayı kendi yazmış gibi göstererek dersin hocasına takdim etmesi,
- Bilimsel araştırma ve yazım kurallarına bilinçli olarak uymaksızın başkalarının çalışmalarındaki fikirleri çalma (fikir hırsızlığı),
- vs.

Bu örneklerden sonra akademik ahlakın tesis edilmesine yönelik olarak şu soru gündeme gelecektir. Eğitim-öğretim ve araştırma kurumlarında hizmet sunan kişiler (hoca, öğretmen, araştırmacı vs.) ve hizmet talep eden kişilerin (öğrenciler, bilgi ve teknoloji satın alan kişi ve kurumlar vs.) ahlaki davranması için ne yapılmalı?

Önemle belirtmeli ki eğitim ve öğretim kurumları ve bu kurumlarda hizmetleri sunan kimseler ahlaka uygun olmayan davranış ve eylemlerde bulunabilmektedirler. Daha açık olarak söylemek gerekirse ahlaki davranma için eğitimin önemini vurgularken burada sorun eğitilmiş kişilerin ahlaka uygun dav-

ranmamalarıdır. Konunun bu yönü de belirtildikten sonra, aşağıda akademik ahlakın tesis edilmesi için yapılması gerekenler özetlenmeye çalışılmıştır:

- Akademik ahlak konusunda yazılı ahlak kuralları ve kodları oluşturulmalıdır.
- Akademik ahlak ile ilgili “ahlaki standartlar” tespit edilmeli ve bu standartlara uygun hareket edilmesi sağlanmalıdır.
- Kıdemli hoca ve araştırmacıların mesleğe yeni girmiş öğretmen ve araştırmacılara örnek olacak şekilde ahlaki davranış ve eylemlerde bulunması gerekir.
- Eğitim-öğretim ve araştırma kurumunda lider ve üst yönetimin akademik ahlakın tesis edilmesi konusunda kararlı ve inançlı olmaları gerekir.
- Akademik ahlak konusundaki çalışmaları izlemek üzere bir “akademik ahlak kurulu” oluşturulmalıdır.
- Organizasyonda “ahlak kültürü”nün uzun dönemli olarak kurumsallaşması gereklidir.
- Organizasyonda akademik ahlaka yönelik davranış ve eylemler takdir görmeli ve ödüllendirilmeli buna karşın akademik ahlaka uygun olmayan davranışlar kınanmalı, gerekirse cezalandırılmalıdır.
- Organizasyonda ahlak konusuna önem verildiği açık olarak hissettirilmelidir (örneğin, organizasyonda akademik ahlaka yönelik afiş ve sloganlar asılmalıdır.).
- Akademik ahlak konusunda çalışanlara sürekli eğitim sağlanmalıdır.
- Akademik ahlaka yönelik hukuksal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Akademik ahlaka yönelik bazı resmî kurumlar oluşturulmalıdır.
- Akademik alanda yükselme kriterleri açık ve adil olmalıdır.
- Bilimsel araştırma ahlakına uygun olmayacak şekilde çalışma yaptıkları tespit edilenler yaptıkları eyleme uygun olarak cezalandırılmalı, bu kişilerin isimleri açıklanmalı, gerekirse meslekten men edilmelidir.
- Üniversitelerde “öğretmen” ile “araştırmacı” ayırımı mutlaka yapılmalı ve bu çerçevede her iki grup için de ahlak ilkeleri ve kuralları oluşturulmalıdır.
- Eğitim-öğretim ve araştırma kurumlarında adam kayırmacılığın ortadan kaldırılması için mutlaka etkin önlemler (örneğin, merkezi sınav sistemi, sözlü sınavların kaldırılması vs.) alınmalıdır.
- Eğitim-öğretim ve araştırma kurumlarında ciddi denetimler yapılmalıdır.

Medya Ahlakı

Üç büyük kuvvet olarak bilinen yasama, yürütme ve yargı organı dışında dördüncü kuvvetin de medya olduğu ifade edilmektedir. Gerçekten de medya bugün bilgi toplumu olarak adlandırdığımız çağımızda “enformatik güç”ü elinde tutmakta ve önemli bir görev ve fonksiyonu yerine getirmektedir.

Medya, haber ve bilgi üreten tüm araçları ve kurumları (gazete, dergi, radyo, TV, internet vs.) içermektedir. Başka bir ifadeyle medya denildiğinde bundan tüm kitle iletişim araçları anlaşılmaktadır. Bu çerçevede medya kavramının aşağıdaki unsurları içerdiğini söyleyebiliriz:

- Yazılı iletişim araçları (gazete ve dergiler vs.)
- Sesli/işitsel iletişim aracı (radyo)
- Görsel iletişim araçları (televizyon, internet vs.)

Aslında bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde yukarıda yapılan klasik sınıflandırma bugün için yeterli değildir. İnternet, elektronik posta (e-mail), multimedya, interaktif televizyon, cep telefonu, cep bilgisayar, dijital gazete, tele-eğitim, tele sağlık gibi yeni iletişim teknolojileri medya kavramı içerisinde değerlendirilmektedir.

Medya kuruluşlarının da diğer kurumlar ve meslekler gibi bazı ahlaki ilke ve standartlar dâhilinde hareket etmesi tabiidir. Medya ahlakını kavram olarak tanımlamadan önce medyada ahlaka uygun olmayan davranışlara bazı örnekler vermeye çalışalım:

- Doğru olmayan haberler yazmak ve yayımlamak,
- Kişileri karalayıcı (hakaret, kötölemek, aşağılamak vs.) yayınlar yapmak,
- Tarafli yayın yapmak,
- Yorum yaparak halkın belirli bir kesim veya konu aleyhinde olumsuz düşünmesini sağlamak,
- Mahkeme kararı olmaksızın kişiler hakkında suçlayıcı yayın yapmak,
- Şantaj haberlerle belirli kişi ve kurumları karalamak, bu yolla çıkar temin etmeye çalışmak,
- Şiddet içeren yayınlar yapmak,
- Pornografik yayınlar yapmak,
- Bireylerin cevap ve tezip haklarını ihlal etmek veya bireylere bu hakları sağlarken adil olmamak,

- Siyasal partileri ve bu parti mensuplarını ve ideolojilerini karalayıcı ve küçümseyici yayın yapmak,
- Çıkar ilişkisi içinde bulunulan kişi ve/veya kurumların istekleri doğrultusunda “kiralık kalemler” aracılığıyla yazı, haber ya da program hazırlamak,
- İktidar partisinden menfaat temin etmeye çalışmak, bunun için lobcilik yapmak,
- vs.

Bu örnekler daha da artırılabilir. Ancak anlaşılan şu ki medya ahlakı, tüm kitle iletişim araçlarını elinde bulunduran kuruluşların ve bu kuruluşlarda görev yapan kişilerin ahlaki ilkeleri dikkate almaları demektir.

Buraya kadar yapılan açıklamalar çerçevesinde medya ahlakı şu şekilde tanımlanabilir. Medya ahlakı, tüm kitle iletişim araçlarının (radyo, televizyon, gazete vs.) ahlaki ilke ve standartlar çerçevesinde hareket etmelerini ifade eden bir kavramdır. Medya ahlakı kendi içerisinde şu şekilde sınıflandırılabilir:

- Basın ahlakı,
- Radyo ve televizyon yayıncılığı ahlakı,
- Gazetecilik ahlakı,
- Reklamcılık ahlakı,
- vs.

Medya ahlakı, belirtilen tüm bu meslek alanlarındaki ahlaki ilke ve standartları kapsamaktadır. Bu kısa açıklamalardan sonra medya ahlakının tesis edilmesine yönelik öneriler ele alınacaktır.

Medya kuruluşları ve bu kuruluşlarda görev yapan tüm çalışanlar hangi ahlaki ilke ve standartlar dâhilinde hareket etmelidirler? Medya ahlakını tesis etmek için ne yapılmalıdır? Bu konudaki önerilerimiz şu şekilde özetlenebilir:

- Medya kuruluşunda medya ahlakı konusunda yazılı ahlak kuralları ve kodları oluşturulmalıdır.
- Medya kuruluşu, medya ahlakı konusunda “ahlak standartları” tespit etmeli ve bu standartlara uygun hareket etmelidir.
- Lider ve üst yönetimin medya çalışanlarına örnek olacak şekilde ahlaki davranış ve eylemlerde bulunmaları gereklidir.
- Lider ve üst yönetimin medya ahlakının tesis edilmesi konusunda kararlı ve inançlı olmaları gereklidir.
- Medya kuruluşunda üst yönetim tarafından medya ahlakı konusundaki çalışmaları izlemek üzere bir “ahlak kurulu” oluşturulmalıdır.

- Medya kuruluşunda “ahlak kültürü” nün uzun dönemli olarak kurumsallaşması gereklidir.
- Medya kuruluşunda medya ahlakına yönelik davranış ve eylemler takdir görmeli ve ödüllendirilmeli buna karşın medya ahlakına uygun olmayan davranışlar kınanmalı, gerekirse cezalandırılmalıdır.
- Medya kuruluşunda ahlak konusuna önem verildiği açık olarak hissettirilmelidir (örneğin, organizasyonda medya ahlakına yönelik afiş ve sloganlar asılmalıdır.).
- Medya ahlakı konusunda çalışanlara sürekli eğitim sağlanmalıdır. Ayrıca medya konusunda eğitim verecek okulların kuruluşu desteklenmeli ve özendirilmelidir.
- Medya ahlakına yönelik hukuksal düzenlemeler (örneğin, haksız rekabet ile mücadele, tüketici koruma vs.) yapılmalıdır.
- Medya ahlakına yönelik bazı resmî kurumlar (rekabet kurulu, tüketici koruma kurumu, radyo ve televizyon yayınlarını izleme kurulu vs.) oluşturulmalıdır.
- Ahlak ve kalite arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Medya kuruluşlarının toplam kalite yönetimi uygulamaları son derece önem taşımaktadır.

Medya ahlakının tesis edilmesi için organizasyonun kendisinin çaba göstermesi ve bu konuda yukarıda belirtilen kararları alması ve uygulaması son derece önem taşımaktadır. Bununla birlikte devletin de medya sektörünün ahlaki ilkelere ve standartlara uygun hareket etmesi için bazı yasal düzenlemeler yapması gereklidir. Bu konudaki önerilerimizi ise şu şekilde özetleyebiliriz:

- Medyadaki tekelleşmeyi ve bu yöndeki oluşumları engelleyecek yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Medyanın genel ahlaka uygun olmayan yayın yapmasını engelleyecek yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır.
- *Medya ombudsmanı* ya da *medya izleme kurulu* adı altında gönüllü ve bağımsız bir sivil toplum kuruluşunun oluşturulması yönünde devlet desteği sağlanmalı, gerekirse bu kuruluş yarı-kamusal bir organizasyon olarak oluşturulmalıdır.

Önemle belirtelim ki medya ahlakının tesis edilmesi amaçlanırken medya özgürlüğünü sınırlayacak anayasal ve yasal düzenlemeler yapılması konusunda son derece hassas olmak gereklidir. Medyanın devlet müdahalelerine (sansür vs.) maruz bırakılması demokrasi açısından kabul edilemez. Haber alma hakkı, bireyin temel hak ve özgürlüklerinden biridir. Bu bakımdan

medyanın bireyleri bilgilendirmek üzere yaptığı haber ve yayınlar üzerindeki engeller kaldırılmalı, medya kuruluşları ve mensupları her türlü bilgi ve belgeye sınırlama olmaksızın –yasalarda sayılan gizli bilgi ve belgeler hariç– ulaşabilmelidirler. Şeffaflık, demokrasinin gereğidir. Kamu yönetiminde gizliliğin olduğu yerde demokrasiden söz edilemez; devlet müdahalelerinin yoğun olduğu bir ortamda da özgürlüklerden söz edilemez.

Bütün diğer özgürlük alanlarında olduğu gibi medyanın da özgürlük alanının doğal olarak sınırları bulunmaktadır. Asıl olan medya özgürlüğüdür. Ancak medya kuruluşlarının ve medya mensuplarının başka kişi ve kurumların özgürlük alanına müdahalede bulunması doğru değildir. Demokrasilerde medyanın kamuoyunu bilgilendirme ve kamuoyu temsilciliği görevleri bulunmaktadır. Demokrasilerde yasama, yürütme, yargı organı dışında medyaya “dördüncü güç” denmesinin sebebi de budur. Burada unutulmaması ve dikkat edilmesi gereken husus medyanın “sınırsız güç” ya da “mutlak güç” odağı hâline gelmesidir.

Özetle demokrasinin kurumsallaşması açısından bir taraftan medya özgürlüğünü –daha yaygın olarak kullanılan ifadeyle basın özgürlüğünü– anayasal ve yasal normlarla güvence altına almak; bununla birlikte medyanın toplumda bir “enformatik güç odağı” hâline gelmesini engellemek ve aynı zamanda medya kuruluşlarının ve medya mensuplarının ahlaki ilkelere uygun şekilde mesleklerini yerine getirmeleri için önlemler almak gereklidir.

Medya, demokrasi için hem “bilgilendirme” hem de “denetleme” işlevini gören çok önemli bir kurumdur. Bu işlevler ancak ahlaki kurallara saygılı hareket edilen çoğulcu bir ortamda yerine getirilebilir.

Sosyal Sorumluluk ve Çevre Ahlakı

“Ben ki İstanbul Fatih-i abd-i aciz Fatih Sultan Mehmed, bizatihi alın terimle kazanmış olduğum akçelerimle satın aldığım İstanbul taşlık mevkiinde kâin ma'lumu'l-hudud olan 136 bâb dükkânımı aşağıdaki şartlar muvacehencesinde vakf-ı sahih eylerim. Şöyle ki: Bu gayrimenkulâtımdan elde olunacak nemalarla İstanbul'un her sokağına ikişer kişi tayin eyledim. Bunlar ki ellerinde bir kap içerisinde kireç tozu ve kömür külü olduğu hâlde günün belirli saatlerinde bu sokakları gezeler. Bu sokaklara tükürenlerin tükürükleri üzerine bu tozu dökeler ki yevmiye yirmişişer akçe alsınlar...”

Fatih Sultan Mehmed

İnsanların ve organizasyonların içinde yaşadıkları çevreye ve topluma karşı sorumlulukları bulunmaktadır. “Sosyal sorumluluk” ile “ahlak” kavramı arasında çok yakın bir ilişki mevcuttur. Örneğin, bir bireyin kendi içinde yaşadığı aile çevresine sorumlulukları olduğu kadar dış çevresine karşı (doğaya ve çevreye saygı, toplumsal sorunlara duyarlılık vs.) da sorumlulukları bulunmaktadır. Aynı şey organizasyonlar için de geçerlidir. Bir işletmenin hem kendi iç çevresini oluşturan çalışanlarına ve hissedarlarına hem de dış çevresini oluşturan müşterilerine, tedarikçilerine, rakiplerine karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Bir işletmenin aynı zamanda doğaya ve çevreye karşı saygılı olması, doğayı ve çevreyi kirletmeyecek önlemler alması sorumluluğu vardır. Bunun da ötesinde bir işletmenin asıl amacı kâr sağlamak olsa da içinde yaşadığı toplumun sorunlarına da belirli ölçüde duyarlı olması ve belirli ölçülerde bu sorunların ortadan kaldırılması için diğer kamusal ve gönüllü organizasyonlarla birlikte mücadele etmesi gereklidir.

Tekrar belirtelim ki sosyal sorumluluk, doğaya ve çevreye karşı sorumluluğu da içeren oldukça geniş bir kavramdır. Aşağıda sosyal sorumluluk açısından sadece bir örnek teşkil eden “çevre ahlakı” konusunu ele alacağız.

Çevreyi Koruma Sorumluluğu

“İnsanın; hürriyet, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları sağlayan onurlu ve refah içinde bir çevrede yaşamak temel hakkıdır. İnsanın bugünkü ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve geliştirmek için ciddi bir sorumluluğu vardır.”

Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı Stockholm Deklarasyonu (Madde 1)

“Devletler Dünya’nın ekosisteminin sağlık ve bütünlüğünü korumak, kollamak ve iyileştirmek için evrensel ortaklık ruhunda işbirliği içinde olmalı. Evrensel çevre bozulmasına değişik katkılarında dolayı devletler ortak fakat farklılaşmış sorumluluklara sahiptirler. Gelişmiş ülkeler kendi toplumlarının evrensel çevre üzerindeki etkileri ve idare ettikleri teknolojileri ve mali kaynaklarından dolayı devam ettirilebilir kalkınmanın uluslararası uğraşısında taşıdıkları sorumluluğu kabul ederler.”

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Rio Deklarasyonu (İlke 7)

Bugün dünyamızın ve insanoğlunun yüz yüze bulunduğu sorunların başında doğanın ve çevrenin kirlenmesi gelmektedir. Doğanın ve çevrenin korunması konusunda son yıllarda bilinçlenme düzeyinin arttığı, sorunların ve çözüm önerilerinin yerel ve küresel ölçekte tartışıldığı görülmektedir. Sanayileşme ile birlikte çevre sorunlarının da artmaya başlaması son yıllarda tüm toplum

kesimlerini “sürdürülebilir kalkınma”nın yollarını aramaya sevk etmiştir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye düşürmeden bugünkü neslin ihtiyaçlarını karşılamak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyüme ve kalkınma gerçekleştirilirken doğanın ve çevrenin korunmasına azami çaba gösterilmesi gerekir. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği vs. sorunların mutlaka ciddiye alınması ve çözümler bulunması gerekmektedir.

Tüm dünya ülkelerine bakıldığında tespit edilen başlıca çevre sorunları şunlardır:

- Endüstriyel ülkeler karbondioksit üreterek çevreyi önemli ölçüde kirletmektedirler.
- Çevre kirliliği, bilinçsizce ve plansızca avlanma vs. nedenler dolayısıyla biyolojik türlerin giderek azaldığı görülmektedir.
- Dünyada her yıl ormanların azaldığı gözlemlenmektedir.
- Endüstriyel atıklar sonucu denizler, nehirler kirlenmektedir.
- Özellikle büyük şehirlerde motorlu taşıtlardan çıkan zehirli gazlar çevreyi ve insan sağlığını tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır.
- Bazı ülkelerde ısınma amacıyla kullanılan kömür vs. yakıtlar hava kirliliği sorununu ortaya çıkarmaktadır.
- Plansız şehirleşme, yapılaşma ve göç gibi sorunlar dolayısıyla çevre kirliliği her geçen gün daha da artmaktadır.
- Sahil yerlerinin plansız-programsız yapılaşmaya açılması ve kaçak yapılarla göz yumulması doğanın katledilmesi anlamına gelmektedir.
- Topraklarını “milli koruma” altına alan ülke sayısının çok fazla olmaması da doğa ve çevrenin tahrip edilmesine neden olmaktadır. Öte yandan topraklarının bir kısmını “milli koruma” alanı içine almış olan ülkelerde ise bakımsızlık ve ilgisizlik, bu alanlardan arzu edilen şekilde yararlanılmasını engellemektedir.
- Sanayileşme ile enerji kullanımını doğru orantılıdır. Enerji tüketiminin artması da ister istemez doğa ve çevre sorunlarını gündeme getirmektedir.
- Sanayileşme ve şehirleşme sonucunda sera gazlarının artması neticesinde atmosfer ısınmakta bu da iklimlerde önemli değişikliklere neden olmaktadır. Nitekim aşırı sıcaklık, aşırı soğuk, buzulların erimesi, seller vs. gelişmeler, iklimbilimcilere göre sera gazlarının artması neticesinde ortaya çıkmaktadır.
- Yeryüzündeki aşırı ultraviyole ışınlar dolayısıyla ozon tabakasının her geçen gün giderek incelendiği görüşü bilim adamlarınca öne sürülmektedir. Sa-

nafileşme ile birlikte kullanılan çeşitli gazlar ozon tabakası üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır.

- Özetle dünyada özellikle sanayileşme, şehirleşme vs. nedenler dolayısıyla her geçen gün çevre sorunları artmaktadır. Tüm bu sorunlar insanları vazgeçemeyecekleri ekonomik kalkınma ve çevrenin nasıl bir arada ve uyum içerisinde sürdürüleceği konusunda daha fazla düşünmeye zorlamaktadır.
- Yukarıda da belirtildiği gibi “sürdürülebilir kalkınma” ve “sürdürülebilir yaşam”, üzerine son derece hassasiyetle eğilmek gereken konulardır.

Çevre Sorunu ve Küresel İş Birliği

Doğa ve çevre sorunlarını küresel düzeyde ilk ele alan toplantı BM'nin daveti ve 103 ülke temsilcisinin katılımı ile 16 Haziran 1972 tarihinde Stockholm'de yapılmıştır. *Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı* olarak bilinen bu toplantıda 26 maddeden oluşan bir deklarasyon yayımlanmıştır. Bu toplantının ardından 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Brezilya'nın Rio de Janeiro Kenti'nde *Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı* düzenlenmiştir. Kısaca Rio Deklarasyonu olarak bilinen ve 27 ilkedden oluşan bildirge Stockholm Konferansı'nda ele alınan doğa ve çevre sorunlarını çok daha geniş perspektiften ele almış, strateji ve eylem planları geliştirilmiştir.

Çevre konusunda bugüne değin imzalanan başlıca uluslararası anlaşmaları da kısaca özetlemekte yarar bulunmaktadır. Bugüne değin küresel ya da bölgesel ölçekte imzalanan pek çok anlaşma içerisinde en fazla önem taşıyan beş uluslararası anlaşma bulunmaktadır:

1. *İklim Değişikliği Konvansiyonu*: 1992 yılında New York'ta imzalanan bu anlaşmanın amacı sera gazlarının global iklim üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması ve atmosferdeki karbondioksit oranının azaltılmasıdır.

2. *Ozon Tabakasını Koruma Amacına Yönelik Viyana Konvansiyonu*: 1985 yılında Viyana'da imzalanan bu anlaşmanın amacı ozon tabakasının insan sağlığı üzerindeki etkilerini araştırmak; bu konuda bilgilendirici çalışmalar yapmak; ozon tabakası üzerinde olumsuz etkisi olan madde kullanımlarını azaltmaktır.

3. *Ozon Tabakasını Yok Edecek Maddelere Dair Montreal Protokolü*: Bu protokol 1987 yılında Montreal'de (Kanada) imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı yeryüzünü aşırı ultraviole radyasyon ışınlarından korumak için klorofürkarbon tüketimini 1994 yılına kadar 1986 yılındaki seviyesinden yüzde 20 oranında azaltmak; 1996 yılına kadar da 1986'daki seviyesinden yüzde 50 oranında aşağıya çekmektir.

4. *Türleri Yok Olma Tehlikesinde Olan Bitki ve Hayvan Ticaretini Önlemeye Dair Konvansiyon*: Kısa adı “Denizler Kanunu” olan bu anlaşma 1982 yılında Montego Bay’da (Jamaika) imzalanmıştır. Amacı, türleri yok olacak tehlikeli hayvan ve bitki türlerini korumak; bu konuda uluslararası alanda sıkı denetim yapmaktır.

5. *İklim Değişikliği Üzerine Kyoto Protokolü*: 1997 yılında Japonya’nın Kyoto Şehri’nde imzalanmıştır. Amacı; sera gazı emisyonları ile ilgili olarak ülkeleri bağlayıcı sınırlar oluşturmak; söz konusu gazları 2008-2012 yılına kadar 1990 yılındaki seviyesinden en az yüzde 5.2 oranında azaltmak olarak belirlenmiştir. Anlaşma çerçevesinde, ülkelerin “iklim dostu teknolojiler” kullanımını da benimsenmiştir.

Türkiye, yukarıdaki anlaşmalardan sadece Montreal Protokolü’nü ve Viyana Anlaşması’nı imzalamıştır.

Çevre Ahlakı (Ekolojik Ahlak)

Çevre ahlakı, insan eylem ve davranışlarının insanlar ve insanlar dışındaki canlı varlıklar üzerindeki etkilerini ahlaki yönden inceleyen bir araştırma alanıdır.

Çevre ahlakı, insanların havaya, suya, toprağa ve üzerinde yaşayan tüm canlı varlıklara zarar vermeyecek ve doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanımını sağlayacak davranış ve eylemlerde bulunmaları gerektiğini savunur. Çevre ahlakı ekosistemin, hâlen yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan insanların ve diğer canlıların korunması üzerinde durmaktadır. Bu sebeple çevre ahlakı aynı zamanda “ekolojik ahlak” olarak da adlandırılabilir.

Çevre Ahlakının Tesis Edilmesine Yönelik Öneriler

Önceki bölümlerde meslek ahlakının değişik boyutları ele alınırken sıralanan önerilerin, genel olarak çevre ahlakının tesis edilmesi için de geçerli olduğu söylenebilir. Konunun daha iyi anlaşılması için bu önerileri tekrarlamakta yarar görüyoruz:

- Organizasyonda çevre ahlakı konusunda yazılı ahlak kuralları ve kodları oluşturulmalıdır.
- Organizasyonda çevre ahlakı konusunda “ahlak standartları” belirlenmeli ve bu standartlara uygun hareket edilmelidir.
- Lider ve üst yönetimin organizasyonda çevre ahlakının tesis edilmesi konusunda kararlı ve inançlı olmaları gereklidir.
- Organizasyonda üst yönetim tarafından çevre ahlakı konusundaki çalımları izlemek üzere bir “ahlak kurulu” oluşturulmalıdır.

- Organizasyonda “ahlak kültürü”nün uzun dönemli olarak kurumsallaşması gereklidir.
- Organizasyonda çevre ahlakına yönelik davranış ve eylemler takdir görme-li ve ödüllendirilmeli buna karşın çevre ahlakına uygun olmayan davranış-lar kınanmalı, gerekirse cezalandırılmalıdır.
- Organizasyonda ahlak konusuna önem verildiği açık olarak hissettirilmelidir (örneğin, organizasyonda çevre ahlakına yönelik afiş ve sloganlar asılmalıdır.).
- Çevre ahlakı konusunda çalışanlara sürekli eğitim sağlanmalıdır.
- Organizasyon, üretimde bulunurken “çevre dostu teknolojiler” kullanmaya özen göstermeli ve doğada kendiliğinden yok olacak malzemeler kullanmaya özen göstermelidir.
- Havaya, suya, toprağa ve üzerinde yaşayan insanlara ve diğer canlılara zarar verecek maddelerin biyosfere atılmasını azaltacak önlemler alınmalıdır. Atıkların azaltılmasında geri dönüşüm (recycling) yoluyla eski maddelerin tekrar kullanımı sağlanmalıdır.
- Yenilenemez nitelikteki doğal kaynakların çok dikkatli bir şekilde kullanımı için önlemler alınmalıdır. Su, toprak ve orman gibi yenilenebilir doğal kaynakların ise uzun süre kullanımı için dikkatli planlama yapılmalıdır.
- Çalışanlara ve içinde faaliyet gösterilen topluma yönelik olarak çevre konusunda ciddi önlemler alınmalıdır. İşletme faaliyetlerinden olumsuz etkilenmemesi için açık alanların ve biyolojik çeşitliliğin devamı için çaba gösterilmelidir. İşletmede çalışanlara ve çevreye zarar vermemesi için güvenli teknolojilerin kullanımına özen gösterilmeli ve riskleri azaltıcı önlemler alınmalıdır.

Organizasyon dışında devletin de çevre konusunda duyarlı olması ve bu konuda çaba içerisinde olması gerekir. Devlet tarafından alınması gerekli önlemler şu şekilde sıralanabilir:

- Çevre ahlakına yönelik hukuksal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Çevre ahlakı konusunda koordinasyon görevini üstlenecek bazı resmî kurumlar (bakanlık, müsteşarlık vs.) oluşturulmalıdır.
- Çevre denetimi ile ilgili kurumlar oluşturulmalı ve etkin denetim sağlanmalıdır.
- Çevreyi kirleten kurumlar için telafi edici cezalar getirilmelidir.
- Çevre kirliliğinin azaltılması için kamusal düzenlemeler son derece önem taşımaktadır.

- Kamusal düzenlemeleri tamamlayıcı olarak “çevre vergileri” (örneğin, karbon vergisi, çevre temizlik vergisi vs.) getirilmelidir.
- Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) sistemi uygulanmalıdır. ÇED sistemi, bir yatırım yapılmadan önce o yatırımın çevreye etkilerinin etraflıca değerlendirilmesi demektir. ÇED sistemi “önceden tahmin” ve “önceden önleme” mantığına dayalıdır.
- Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO)’nün tespit ettiği Uluslararası Çevre Yönetim Standartları (ISO-14000)’nın ülke içinde yaygınlaşmasını sağlamak için devlete çok önemli görev düşmektedir. ISO-14000, Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO)’nün doğanın ve çevrenin korunması açısından geliştirdiği standartlardır. ISO-14000 bir gönüllü denetim sistemidir.

Sonuç

Bu çalışmamızda genel olarak meslek ahlakı konusu ve çeşitli mesleklerde ahlaka uygun olmayan davranış ve eylemler özetlenerek meslek ahlakının tesis edilmesine yönelik çözüm önerileri ele alınmıştır.

Meslek denildiğinde genel olarak bundan bir kimsenin hayatını kazanmak ya da geçimini sağlamak için yaptığı iş anlaşılır. Bugün sayısız iş ya da meslek dalı bulunmaktadır. Henüz ekonomik faaliyetlerin gelişmediği dönemlerde ticaret, ilk mesleklerden birisiydi. Zaman içerisinde ekonomik faaliyetlerin gelişmesine paralel olarak yeni türde meslekler ortaya çıkmıştır.

Her mesleğin kendine ait özellikleri bulunmaktadır. Her meslekte, aynı zamanda ahlaki ilkeler ve ahlaki standartlar da önem taşımaktadır. Para kazanma kaygısı olmaksızın sadece karnını doyurmak için ıssız bir adada balıkçılık yapan kişinin “meslek ilkeleri”nden belki söz edilemez fakat bu kişinin doğaya ve çevreye karşı olan ahlaki sorumlulukları olduğu kesindir. Bununla birlikte okyanusta ticari balıkçılık yapan bir şirketin hem mesleki ahlak kurallarına uygun davranışta bulunması hem de doğaya ve çevreye karşı sorumluluk ahlakını taşıması gerekir.

Medya içinde değerlendirilebilecek çeşitli meslekler için de durum farklı değildir. Televizyon yayıncılığı yapan bir şirketin ve bu şirkette çalışan kimse-lerin pek çok ahlaki ilke ve standartlara uymaları gerekir. Şirketin çalışanlarına, rakiplerine, reklam veren kuruluşlara karşı sorumlulukları olduğu kadar izleyicilerine karşı da önemli ahlaki sorumlulukları bulunmaktadır. Aynı şekilde gazete yayımlayan bir şirketin en başta kendi çalışanlarına karşı ahlaki sorumlulukları vardır. Gazetede çalışan editör, çevirmen, muhabir, köşe yazarı vb. tüm kişilerin mesleklerini yaparken uymaları gereken ahlaki ilkeler ve standartlar söz konusudur.

Örnekleri çeşitli mesleklerden vererek genişletmek mümkündür. Kısaca sokakta küçük el arabasında muz satan bir kişiden büyük bir şirkete kadar tüm mesleklerde uyulması gereken ahlaki ilkeler vardır. Bir manavın, bir bakkalın, bir öğretmenin, bir devlet memurunun, bir banka çalışanının, bir avukatın, doktorun, lokantada çalışan garsonun ve bulaşıkçının içinde çalıştıkları organizasyona karşı ve aynı zamanda müşterilerine karşı ahlaki görevleri ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Bu makalede meslek ahlakının alt alanlarını oluşturan iş ahlakı, akademik ahlak, medya ahlakı ve çevre ahlakı konusu ele alınmış ve tüm bu alanlarda ahlakın tesis edilmesine yönelik öneriler özetlenmiştir. Tüm bu belirtilen ahlak alanları birbiriyle çok yakından ilişkilidir. Örneğin, eğitim ahlakına yeterince önem verilmeyen bir toplumda diğer alanlarda ahlaki davranış ve eylemlerin kurumsallaştırılması son derece güçtür. Aynı şekilde iş ahlakı sadece çalışanlara, müşterilere, ve rakiplere karşı ahlaki ödev ve sorumluluklarla sınırlı değildir. İş ahlakından söz edebilmek için organizasyonun çevre ahlakını iş ahlakının bir ayrılmaz parçası olarak görmesi gerekir.

Meslek ahlakını tesis etmek için bazı asgari şartlar gereklidir. Bu şartlar şu şekilde özetlenebilir:

- Meslek ahlakının tesis edilmesi için meslekleri icra eden tüm kişilerin ve kurumların bir içsel yaptırımla hareket etmeleri gereklidir. Zira vicdan, insanları ahlaki davranmaya sevk eden en güçlü içsel yaptırımdır.
- Meslek ahlakı sadece içsel yaptırımla tesis edilemez. Dışsal yaptırıma yani, ahlak alanında zorlayıcı hukuk kurallarına da gerek bulunmaktadır. Hukuk, insanların üzerinde uzlaştıkları “kötü” ya da “yanlış” eylem ve davranışlar dan uzak durmalarını sağlar. Bu çerçevede, meslek ahlakının tüm alanlarında devletin düzenleyici ahlak kurallarını ve standartlarını oluşturması şarttır.
- Meslek ahlakının tesis edilmesinde mesleki birliklere de çok önemli bir görev düşmektedir. Mesleki birlikler (ticaret odaları, sanayi odaları, ziraat odaları, barolar, tabipler odaları, gazeteciler cemiyeti vs.) ahlak alanında “içsel oto kontrol” anlamında çok önemli bir görevi yerine getirebilirler.
- Mesleki birlikler dışında kalan diğer hükümet-dışı organizasyonlar ya da sivil toplum kuruluşları da çeşitli mesleklerden kişi ve kurumları ahlaka uygun davranış ve eylemlerde bulunmaları yönünde baskı altında tutabilirler. Şüphesiz sivil toplum kuruluşları içerisinde bu anlamda en etkin olanı medyadır. Ancak medya kuruluşlarının ve bu sektörde faaliyet gösteren kişilerin, başka meslek alanlarında ahlak bekçiliği yapmaya kalkışmadan önce kendi mesleklerinde ahlaki ilke ve standartlarını oluşturmaları ve kurumsallaştırmaları gereklidir.

